

Anna Odells kritiker David Eberhard blev hennes terapeut

Text: Kristin Lundell

Publicerad 10 feb 2024 kl 07.15, uppdaterad 11 feb kl 13.49

De var patient och vårdare tills de en dag var sambor och blivande föräldrar.

En djupt olämplig relation i de flestas ögon, men för Anna Odell blev den räddningen. Nu undersöker hon saken i verket "Rekonstruktion – Psyket".

– Min upplevelse då var ju att han verkligen var kär i mig och det är fortfarande min känsla – oavsett vad han säger nu.

ANNA ODELL

INTERVJU. – Jag fattar det inte, det är som värsta skvallerblaskan. Här har jag pratat om hur svårt det är att använda min sons pappa i ett verk, berättat om hur svårt det varit med den balansgången. Så har de ändå gjort det så smaskigt som möjligt.

Anna Odell är upprörd, eller kanske snarare besviken, över en intervju med henne som publicerats samma dag i en tidning. ”Hur galen är egentligen Anna Odell?” lyder rubriken innan ingressen spetsar till hennes livshistoria för att locka till ett förmånligt prenumerationserbjudande. I säljpotten: en mobbad flicka som i tonåren drabbas av psykisk sjukdom och vårdas i omgångar inom psykiatri och som där inleder en relation med en vårdare som hon blir gravid med.

Och visst, det är inte en livshistoria som det går tretton på dussinet av. Att den är så speciell – så ovanlig och liksom tillspetsad i sig själv – gör att den kanske behandlas med mindre varsamhet än den borde. En människas livshistoria i den psykiatriska tvångsvården, en plats där hon som intagen ska skyddas av personal.

Stillbild ur ”Rekonstruktion – Psyket” med konstnären Anna Odell i mitten.

Trots att Anna Odell och vårdaren ofta var försenade tillbaka från permissionerna var det ingen i personalen som reagerade. Eller ifrågasatte att en patient, då strax över 20 och med diagnosen schizofreni, hade en lite extra nära relation till en av vårdarna. Hade någon ställt en fråga hade de kanske fått veta att han, som på dagtid jobbade på den psykiatriska avdelning där hon var inskriven, hade flyttat in hos henne och att de tillbringade permissionerna hemma tillsammans. När Anna Odell många år senare går igenom sin journal märker hon att det inte heller i den övrigt korrekta dokumentationen syns några spår av relationen. Inte förrän det plötsligt en dag noteras att patienten är gravid och snart ska föda.

Men varför sa ingen något? Hela historien är extremt märklig för en utomstående, men också för Anna Odell som befann sig mitt i det hela.

– Ibland när vi var försenade till avrapporteringen stod personalen där och tog emot oss. Att det blev en konstig stämning då måste ju ha berott på att de anade något. Det kändes att det var något i luften, men ändå finns inget av detta i någon anteckning.

Anna Odell, stillbilder ur videoverket "Rekonstruktion – Psyket".

Nästan tre decennier senare sitter Anna Odell i sin ateljé i en förort några stationer söder om Stockholm. Ett välstädat rum med ett skrivbord med flera datorskärmar. En docka i vuxenstorlek sitter på en stol, en docka i barnstorlek sitter uppe på en fönstersmyg och på en hylla ligger de två varghuvudena som användes av Anna Odell och **Mikael Persbrandt** i filmen "X&Y". I verkligheten är de huvuden av prärievarg köpta från en körsnär på Drottninggatan. Dockorna har Anna Odell byggt själv, den stora syns på fotografierna som är en del av hennes nya utställning "Rekonstruktion – Psyket" och där konstnären interagerar med kroppen i olika scener.

Det är 15 år sedan Sverige fick lära känna Anna Odell när hon på Liljeholmsbron i Stockholm iscensatte en psykos. Hon blev omhändertagen av polis och togs in på S:t Görans psykakut. Dagen efter avslöjade Anna Odell att hon var student på Konstfack och att det som hänt varit en del av hennes avgångsprojekt. Medan tilltaget diskuterades i medier av utomstående – så gott som alltid i ett högt tonläge – var Anna Odell knäpptyst ända tills examensutställningen öppnade och det visade sig att "Okänd, kvinna 2009-349701" handlade om hennes egna erfarenheter av att vara patient inom psykiatri. Anna Odell använde sin sjukdomshistoria som underlag för att diskutera makt och maktmissbruk.

Bild ur Anna Odells verk "Okänd, kvinna 2009-349701" Foto: OKÄND

I videoverket "Rekonstruktion – Psyket", som visas just nu på Cecilia Hillström Gallery i Stockholm och därefter på Uppsala Konstmuseum, återvänder Anna Odell till sin tid som inlagd i tvångsvården. Om folk en gång i tiden hade svårt att förstå vad hon ville med sin konst står de nu på kö för att få ta del av den. Utomhus är det minusgrader och livsfarliga isgator men inne på galleriet är det fullsatt till sista plats när videoverket, över en timme långt, undersöker händelsen där patienten Anna inleder en relation med en vårdare. En relation som dessutom resulterar i en graviditet. När Anna Odell är 23 år föder hon barnet som ska bli hennes räddning.

– För mig var det fantastiskt att få någon som var viktigare än jag själv, få något som var viktigare än mina egna rädslor. Jag kom ju från att ha varit mobbad och sedan inlagd. Under mobbningen hade jag börjat förakta mig själv, jag hatade vem jag var och hade försökt att bli någon annan. Nu fick jag i stället börja hitta mig själv.

Anna Odell under pressvisningen av Konstfacks avgångsutställning 2009.

Foto: FREDRIK SANDBERG / SCANPIX / TT NYHETSBYRÅN

De lever som en familj i några år – sonen, Anna och ”Rikard”, som barnets pappa kallas i verket – innan paret separerar. Anna Odell säger att hon har svårt att prata om ”Rikard” för deras sons skull, men i ”Rekonstruktion – Psyket” förklarar han själv att han ville rädda en sjuk flicka som var i behov av hjälp. Han såg att hon behövde kärlek och han ställde upp och gav henne det. Från publiken som hör denna förklaring på galleriet hörs spridda suckar. Men det väcker samtidigt en annan känsla: Om nu detta verkligen var det som räddade Anna Odell – var det då entydigt fel ändå? Snart trettio år senare ser hon sig själv inte som utnyttjad av ”Rikard”.

Det är fortfarande min känsla – oavsett vad han säger nu.

– Han säger det inte i verket men min upplevelse då var att han verkligen var kär i mig. Det är fortfarande min känsla oavsett vad han säger nu. Jag tror att om det där inte hade hänt så hade jag förmodligen varit kvar på psyket. Jag behövde något som var så otroligt omvälvande. Jag hade ju ingen som helst tro på mig själv och så kunde någon bli kär i mig på riktigt.

Hur gick det att ta hand om ett barn när du så nyligen varit patient inom den slutna psykiatrin?

– Jag fick jättebra stöd och fick välja personliga assistenter som jag hade nära. Jag var så liten och osäker på ett sätt, så där i början, när man är ny i livet. Det var först genom ”Okänd, kvinna” som jag lärde mig att prata om att jag varit psykiskt sjuk. Innan, när min pojke började förskolan och fröknarna frågade vad jag jobbade med så visste jag inte vad jag skulle säga. Jag gick ju på nån slags av daglig verksamhet där man höll på med keramik så jag sa att jag gick på konstskola, för det var ju nästan sant.

Anna Odell framför ett fotografi som också ingår i verket ”Rekonstruktion – Psyket”.
Foto: Cecilia Hillström Gallery

Det viktigaste för mig är att ingen i dag påstår att jag är schizofren.

Sista gången som du var inlagd var det under nio månader, det är en lång tid för någon så ung. Var det en bra plats för dig att vara på?

– Jag var väldigt väldigt sjuk när jag var där så det räddade mig. Men sedan skulle såna här ställen så klart kunna vara så mycket bättre. Det här var precis efter psykiatrireformen när man försökte få ut folk och stället som jag var på hade många jättesjuka kroniker. Här var folk när de var som sämst och så åkte de hem till sina lägenheter och så tillbaks in igen.

Du diagnostiserades med schizofreni och läkarna ansåg att du aldrig skulle komma tillbaka till ett normalt liv – vad säger du om den diagnosen i dag?

– Jag tror inte att den stämde. I den första delen av ”Rekonstruktion – Psyket” iscensätter jag ett samtal där personal inom psykiatri får ta del av mina gamla journaler, och då började de själva ifrågasätta om det verkligen var schizofreni. Man satte ju diagnoser på ett annat sätt förr. Men det viktigaste för mig är att ingen i dag påstår att jag är schizofren.

David Eberhard. Foto: JONAS EKSTRÖMER / TT

Det brukar sägas att dagböcker är det mest privata men nog måste sjukdomsjournaler vara snäppet värre. Någon annans observationer om ens utsatta tillstånd, inte alls så polerat tänkande som i en dagbok. Istället raka fakta, medicinskt språk, inga omskrivningar. Hur står man ut med att veta att främlingar ska ta del av något så privat?

– En bit in i arbetet tänkte jag: varför behöver jag använda delar av journalen som är så fruktansvärt utlämnande? Men så bestämde jag mig för att göra det ändå. Hur jobbigt det än var. Ju längre jag jobbar med ett verk desto mer blir det ett verk i sig. Det får ett eget liv och blir inte mig på samma sätt.

Med facit i hand skulle det alltså sluta bra i historien med vårdaren och patienten. Sonen som föddes är nu vuxen och patienten är etablerad konstnär som lever och har en ny familj. På cykeln som Anna Odell parkerat är en barnsits fäst, i den brukar hennes snart sexårige son sitta när hon lämnar honom på förskolan innan jobbet. Vill man leta efter en lycklig poäng kan man kanske säga att livet gav henne upprättelse. Precis som den allmänna debatten gjorde, kanske bäst manifesterad i överläkaren **David Eberhard**. Han som var hennes främsta kritiker efter verket ”Okänd, kvinna”, som både polisanmälde henne efter besöket på psykakuten och bjöd in henne att återvända så att han

personligen kunde injicera en spruta av det antipsykotiska läkemedlet Haldol i Anna Odell: ”Så får vi se hur roligt hon tycker det är. Det blir en fin liten installation.”

Nio år senare, i en intervju med DN i samband med premiären av filmen ”X&Y” uttalade sig Eberhard i stället mycket uppskattande om hennes konst: ”Det som är spännande med henne är de här metaberbättelserna kring hennes verk. Där är hon en större konstnär än vad många då förstod, inte minst jag själv”.

Anna Odells film ”Återträffen” utsågs till Bästa film och Bästa manuskript vid Guldbaggegalan 2014.

David Eberhard ställde dessutom upp som parterapeut för Anna Odell och Mikael Persbrandt när de gick i skenterapi under manusarbetet av ”X&Y”. Eberhard och Odell hade innan råkat mötas på krogen och kanske var det där som de gamla positionerna, den förbannade överläkaren och den gränslösa konstnären, till sist gav med sig.

Förstådd och uppskattad också av sin största antagonist – det är inte alla förunnat. Men nog handlar det också om att folk nu har lärt känna Anna Odell som konstnär. Att kalla henne för folklig är nog att ta i, trots att hennes film ”Återträffen” utsågs till Bästa film och Bästa manuskript vid Guldbaggegalan 2014, där den också var nominerad i kategorierna bästa regi och bästa kvinnliga huvudroll. Även ”X&Y”, som kretsar kring könsroller och sexuella beteendemönster nominerades till två Guldbaggar för bästa manliga och kvinnliga biroll.

Någon hängdes ut och då skulle ingen ta i den människan med tång.

”X&Y” kom knappt två år efter metoo. Blev folk sura när du valde att casta Mikael Persbrandt som din motpartner i filmen?

– Folk har inte sagt det rätt ut men jag har anat att vissa kanske har tänkt det. Vems sida står jag på egentligen? Det är så dubbelt med metoo. Mycket var så skenheligt. Någon hängdes ut och då skulle ingen längre ta i den människan med tång. Fastän alla i branschen har vetat vad de här männen gör. Innan metoo var det okej, men när det inte längre ansågs rätt att arbeta med dem då skulle alla sluta med det.

Hon fortsätter:

– Det som det borde handlat om är att vi inte längre ska acceptera vissa saker. Att man borde utbilda chefer i att se strukturer och lära andra att se dessa strukturer och sedan markera mot dem.

Mikael Persbrandt och Anna Odell. Foto: JANERIK HENRIKSSON / TT

I efterhand kan man undra om det inte var vissa som gladeligen offrades för att andra skulle vara kvar.

– Jag tycker att det som blev fel var att plötsligt skulle vissa portas helt. Varför ska bara några portas och inte alla som gått och tyckt att det varit okej? Visst, det är inte så lätt för kvinnor att säga ifrån men alla män som har hållit dem under armarna? Det är såna saker som stör mig – det skenheliga. Och dubbelmoralen. Att det på ytan ska se ut som vi gör rätt, men gör vi det på riktigt?

Det talas ju gärna om att Ruben Östlund är den stora mästaren av att skapa plågsam stämning. Men han är ju bara en regissör som står utanför. Du befinner dig mitt i det själv. Hur jobbigt är det att vara i det?

– Jag är härdad. Jag har levt ett liv med en jävla massa jobbiga situationer. Det är för att jag varit med om en massa skit som jag är så intresserad av att synliggöra dubbelmoral. Det är det som gör att det ändå är värt det.

UTBILDAD PÅ KUNGLIGA KONSTHÖGSKOLAN

Namn: Anna Odell

Född: 1973 i Stockholm.

Bor: I en förort söder om Stockholm tillsammans med sin sambo som är arkitekt, deras 6-årige son och två bonusbarn. Hennes äldsta son har flyttat hemifrån.

Utbildning: Gerlesborgsskolan i Stockholm, Konstfack och Kungliga konsthögskolan.

Kristin Lundell är redaktör och skribent på Expressen Kultur.